

Evaluatie in de instrumentles: een pleidooi voor systematisering en explicitering.*1

Aan de vooravond van de hervormingen die het Deeltijds Kunstonderwijs idealiter moeten leiden naar een inhoudelijke vernieuwing, is een reflectie over evaluatie in de instrumentles bijzonder op zijn plaats. Evaluatie is immers onlosmakelijk verbonden met lesgeven. "To teach is to assess", zei Keith Swanwick (1988)². Evaluatie is dan ook een weerspiegeling van de inhoudelijke keuzes die zowel de school als de individuele leraars maken om het leerproces van de aanstormende muzikanten in goede banen te leiden. Bovendien is het zo dat leerlingen hun leerproces afstemmen op de wijze waarop ze geëvalueerd worden. Nadenken over evaluatie brengt ons daarom naar de kern van pedagogie en didactiek.

Deze tekst is geschreven vanuit de idee dat de ontwikkeling van een evaluatiesysteem een zinvolle bijdrage kan leveren aan de inhoudelijke vernieuwing van het Deeltijds Kunstonderwijs. Een goed uitgewerkt systeem kan immers de implementering van de pedagogisch-didactische grondslagen waarop die vernieuwig is gericht, fundamenteel ondersteunen.

Eerst ga ik heel kort in op de noodzaak aan formele evaluatie. Dan formuleer ik een aantal uitgangspunten die richting kunnen geven aan de uitwerking van een dergelijk evaluatiesysteem dat gebruikt kan worden voor de instrumentale vakken in de muziekacademie.

Vervolgens bespreek ik twee methodes die deze uitwerking vorm kunnen geven. Een eerste methode is de explicitering van het natuurlijk proces van evalueren dat plaatsheeft in de les tijdens de interactie tussen leraar en leerling. De tweede methode is de systematisering van de evaluatie door het inbedden van een sterk uitgewerkte formele evaluatie in een systeem dat bestaat uit verschillende structurele elementen.

Formele evaluatie versus informele evaluatie

Waarom zouden we de leerlingenevaluatie in een uitgewerkt formeel systeem gieten? Situeert de evaluatie van de leerling zich niet vooral op het vlak van de interactie tussen leraar en leerling? Immers, wanneer de leraar de leerlingen tijdens de instrumentles van instructieve feedback voorziet, zullen zij geleidelijk aan wel leren om hun eigen spel te evalueren en om zich op die manier op zelfstandige wijze verder te ontwikkelen als muzikant. Een formulier dat drie keer per jaar wordt

¹ Deze tekst is gebaseerd op een eerder verschenen publicatie: Nijs, L. (2008). Evaluatie in het deeltijds kunstonderwijs: het schietlood in actie. In: P. Van Petegem e.a.(red). In: *Begeleid zelfstandig leren* (Alternatieve evaluatie 6, Afl. 21, pp. 1-40). Mechelen: Wolters-Plantyn.

² Swanwick, K. (1988). *Music, mind, and education*. London: Routledge.

uitgereikt, lijkt daar op het eerste zicht niet veel toe bij te dragen. Vanuit het buikgevoel zal menig instrumentleraar een dergelijke bedenking beamen en daarom pleiten voor een eerder beperkte formele evaluatie. Voor hen ligt de nadruk op de informele evaluatie die plaatsheeft tijdens de instrumentles.

Maar net als in elke andere school is formele evaluatie (met een formulier op geijkte momenten) ook in een academie nu eenmaal overmijdelijk. En als dat dan toch zo is, dan kan men best deze vorm van evalueren zo zinnig mogelijk invullen. Evaluatie is immers pas optimaal als verschillende vormen van evaluatie op evenwichtige wijze gecombineerd worden.

In wat volgt, formuleer ik een aantal uitgangspunten die aan de basis zouden kunnen liggen van een mogelijke invulling van een formele evaluatie.

Naar een zinvolle formele evaluatie: enkele uitgangspunten

Formele evaluatie kan constructief bijdragen aan de groei van de leerling naar artistieke autonomie.

Een eerste uitgangspunt stelt dat de formele evaluatie constructief kan bijdragen aan de groei van de leerling naar artistieke autonomie. Die autonomie betreft het zelfstandig selecteren, instuderen en uitvoeren van muziek. Om deze aspecten van het muzikale leerproces onder de knie te krijgen, zijn er uiteraard domeinspecifieke vaardigheden als “techniek” en “muzikaliteit” nodig. Maar ook leerstrategieën, (meta)cognitieve vaardigheden en affectieve en motivationele aspecten van het leerproces spelen een belangrijke rol.

Het is dan ook zeer belangrijk dat al deze vaardigheden en aspecten van het muzikale leerproces in een formele evaluatie worden opgenomen. Dit levert heel wat informatie op. Maar die informatie zal pas zinnig zijn wanneer ze als instructieve feedback wordt teruggekoppeld naar de les. Het heeft bijvoorbeeld geen zin om de leerstrategieën van een leerling te evalueren als die nadien ook niet besproken of gebruikt worden in de les. Wanneer de resultaten ervan beschouwd worden als lesinhoud, dan kan de leerling de verschillende aspecten van het eigen leerproces beter leren begrijpen en bovendien zichzelf correct leren inschatten. De leerling krijgt dan inzicht in de mogelijke oorzaken van problemen, in de eigen studiemethode, studieorganisatie en dergelijke. Op die manier wordt er bewust gewerkt aan de zelfregulatie van de leerling, die een kernelement is van elke ontwikkeling en de basis van de autonomie van de leerling.

Een tweede uitgangspunt stelt dat een uitgewerkte formele evaluatie een krachtig instrument kan zijn om het lesgeven te ondersteunen.

Uitgewerkte formele evaluatie kan het lesgeven krachtig ondersteunen

In de eerste plaats geven de resultaten van de evaluatie de leraar niet alleen nuttige informatie over de leerling maar ook over de kwaliteit van het eigen lesgeven. Op die manier kan de formele evaluatie bijdragen tot de zelfevaluatie van de leraar. Dat heeft een grote invloed op het didactisch proces. De wijze waarop leraars zichzelf inschatten heeft ondermeer een invloed op de lesmethodiek, op de inhoud van de les en op de interactie met de leerlingen.

In de tweede plaats kan de formele evaluatie het didactisch proces rechtstreeks ondersteunen door richting te geven aan de pedagogisch-didactische keuzes die de leraar maakt op maat van de leerling. De criteria die erin zijn opgenomen kunnen namelijk fungeren als een informatiebron die mee helpt te bepalen welke aandachtspunten aan bod komen in het eerder natuurlijk proces van evalueren dat zich tijdens de les voltrekt.

Een derde uitgangspunt stelt dat een evaluatiesysteem een middel kan zijn om als school pedagogisch-didactische klemtonen te leggen en om op die manier haar opleiding te personaliseren volgens de invulling van het eigen pedagogisch project.

Via de verschillende evaluatiecriteria die in de formele evaluatie worden opgenomen, kan een academie aspecten van haar inhoudelijk beleid laten doorsijpelen naar alle betrokken doelgroepen. Maar naast een dergelijke concrete impact via de formele evaluatie, beïnvloedt een school ook onrechtstreeks het didactisch handelen van haar leraars. De manier waarop een academie als onderwijsverstrekkend orgaan omspringt met evaluatie, heeft een effect op de wijze waarop haar lerarenteam ermee omgaat. De coherentie tussen evalueren, leren en lesgeven zorgt er dan weer voor dat de houding van de leraar tegenover evaluatie ook diens manier van lesgeven beïnvloedt.

Een vierde en laatste uitgangspunt stelt dat een goed uitgewerkte formele evaluatie een belangrijke bijdrage kan leveren aan de houding die de omgeving van de academie aanneemt tegenover het deeltijds kunstonderwijs in het algemeen en tegenover de academie in het bijzonder. Het is een instrument dat de communicatie tussen alle betrokken partijen stimuleert en kleurt. Het beeld dat de omgeving (ouders, verenigingen, andere scholen) heeft van een school bepaalt in grote mate de betrokkenheid met de school. De wijze waarop leerlingen geëvalueerd worden en waarop die evaluatie gecommuniceerd wordt, heeft zeker een impact op de beeldvorming. Een goed uitgewerkt formeel evaluatiesysteem kan bijdragen tot een positief beeld omdat het niet alleen duidelijke informatie geeft over het leerproces van de leerlingen, maar tegelijkertijd ook getuigt van de professionaliteit van het lerarenteam en van de school.

Het expliciteren van de evaluatie: het verstrekken van duidelijke en degelijke informatie

Het expliciteren van de evaluatie heeft tot doel om het natuurlijke – vaak intuïtieve – evaluatieproces dat inherent is aan elke vorm van lesgeven, te vertalen naar een aantal evaluatiecriteria die het mogelijk maken om zowel aspecten van het leerproces als de verworvenheden van de leerling in kaart te brengen. Persoonlijk pleit ik voor een formele evaluatie met een uitgebreid aantal parameters die geordend worden in een hiërarchisch systeem dat toelaat om leerlingen te evalueren op verschillende niveau's. Criteria als "techniek" en "muzikaliteit" zijn te breed en geven daarom niet voldoende relevante en bruikbare informatie. Het is noodzakelijk ze onder te verdelen in subparameters zoals bvb "houding", "intonatie", "vijfvingerechniek", "stijlbesef", "frasering".

Bovendien moeten de criteria op de diepere niveau's gedifferentieerd kunnen worden per vakgroep of zelfs per instrument.

Een formele evaluatie met een uitgebreid aantal parameters zorgt voor een duidelijker beeld van de leerling en verhoogt de betrouwbaarheid van de evaluatie

Een formele evaluatie met een uitgebreid aantal criteria heeft verschillende voordelen. In de eerste plaats sluit ze naadloos aan bij de geformuleerde uitgangspunten. De verschillende criteria geven de leerling inzicht in de verschillende aspecten van het eigen leerproces en ondersteunen de leraar bij het lesgeven. Ze geven ook aan de ouders een duidelijk beeld van wat het leren bespelen van een instrument inhoudt. De keuze van criteria kan gestuurd worden door het pedagogisch project van de school.

In de tweede plaats heeft het uitwerken van een breed spectrum aan evaluatiecriteria een positieve invloed op de validiteit en betrouwbaarheid van de evaluatie. De gezamenlijke oefening die tussen de leraars en vakgroepen van een school zou plaats hebben om te komen tot een eigen concrete invulling van de formele evaluatie, kan leiden tot zeer valide criteria (die meten wat ze moeten meten). Het zorgt er bovendien voor dat er wat eenheid in de verscheidenheid komt in de academie. De wijze van evalueren is immers vaak zeer individueel gekleurd waardoor binnen een academie en zelfs binnen vakgroepen soms verschillende referentiekaders gehanteerd worden. Een formele evaluatie op basis van gezamenlijk afgesproken criteria kan ervoor zorgen dat er over de vakgroepen heen een gelijkaardig referentiekader werkzaam is.

Het steeds opnieuw gebruiken van dezelfde uitgebreide set criteria zal er ook voor zorgen dat de evaluatie voor iedereen duidelijk en consistent is. Dat kan de betrouwbaarheid en de inschatting daarvan door alle betrokkenen (bvb leerlingen en hun ouders) alleen maar ten goede komen.

Het systematiseren van evaluatie: eenheid in verscheidenheid

Het systematiseren van de leerlingevaluatie houdt in dat deze enerzijds sterk geformaliseerd wordt en anderzijds ingebed wordt in een coherent geheel van structurele componenten.

Evaluatie moet ingebed zijn in een coherent geheel dat de basis vormt voor een krachtige leeromgeving.

Het formaliseren van de evaluatie betreft in de eerste plaats het uitwerken van de evaluatie op basis van expliciete en duidelijke evaluatiecriteria zoals besproken in de vorige paragraaf. In de tweede plaats wordt er voor gezorgd dat de informatie die de evaluatie oplevert systematisch wordt verzameld én verwerkt (analyse en presentatie). Anno 2012 kunnen we wat dat betreft de computer niet meer wegdenken. ICT en evaluatie gaan dan ook hand in hand.

De formele evaluatie op basis van zorgvuldig geselecteerde criteria kan echter niet op zichzelf staan wil ze haar rol ten volle vervullen. Dat kan pas wanneer ze is ingebed in een coherent geheel dat de basis vormt voor een krachtige leeromgeving. Een dergelijk geheel bestaat uit verschillende componenten die met elkaar interageren en op die manier een wezenlijke bijdrage leveren tot de

doelstellingen of uitgangspunten van de evaluatie. Mogelijke componenten zijn een formele zelfevaluatie op geregelde tijdstippen (waarbij de leerling zichzelf evalueert aan de hand van een gelijkaardige set criteria), een uitgewerkte schoolagenda of “volgschrift” (waarin naast het noteren van de wekelijkse opdrachten ook ruimte is voor bvb. de wekelijkse evaluatie van bepaalde aandachtspunten en het noteren van leerstrategieën), een leerlingenraad en een leraren- of cursusevaluatie door de leerlingen.

Besluit

In deze korte reflectie over evaluatie heb ik een aantal uitgangspunten geformuleerd die mijn inziens de basis kunnen vormen voor de uitwerking van een evaluatiesysteem dat niet alleen een zinvolle invulling geeft aan de vereiste formele evaluatie maar bovendien de pedagogische werking van de school op al haar niveaus zowel inhoudelijk als structureel ondersteunt.

Deze tekst is slechts een persoonlijke visie op evaluatie, en is daarom ook wars van enige aanspraak op de waarheid. Eerder is het een uitnodiging tot reflectie. De reflectie op zich is al de moeite om de manco's die erin vervat zitten aan te kaarten en om aldus te komen tot een dialoog tussen leerkrachten, coördinatoren en directie. Het is mijn overtuiging dat pas in dergelijke dialoog de rijkdom die vaak schuilt binnen de muren van een klas naar buiten kan treden en zich kan verenigen in een meerwaarde voor de hele school. Door de verschillende didactisch-pedagogische visies te verenigen in een mozaïekvloer waarin contrasterende meningen naast elkaar kunnen bestaan, kan een mandala ontstaan waarvan de vorm eenheid in verscheidenheid brengt.

Maar bovenal is deze tekst een uitnodiging om verder te gaan dan de reflectie en om over te gaan tot het daadwerkelijk realiseren en in de praktijk brengen van een dergelijk evaluatiesysteem, inclusief de bijhorende structurele maatregelen. Ik denk dat het enige moed en doorzettingsvermogen vereist. Maar pas dan zullen de gepresenteerde principes niet langer het uitgangspunt zijn, maar ontdekt worden als levenselement der argumenten.

Luc Nijs is musicus en filosoof. Hij gaf meer dan 12 jaar les klarinet en samenspel in het DKO. Momenteel is hij als wetenschappelijk onderzoeker verbonden aan het Instituut voor Psychoacoustiek en Electronische Muziek (IPEM, Universiteit Gent) en dit ter voorbereiding van een doctoraat in de musicologie. Zijn onderzoek betreft de rol van het lichaam in het instrumentale leerproces.

